

APORTUL LUI GEORGE TOFAN LA NAȚIONALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN BASARABIA

DINU POȘTARENȚU

Der Beitrag George Tofans zur Nationalisierung des Unterrichtswesens in Bessarabien

*(Zusammenfassung)**

Der vorliegende Beitrag enthält Informationen über die Anwesenheit des Bukowiner Professors und Publizisten George Tofan in Bessarabien zwischen dem 9./22. Juli 1917 und dem 8./21. November 1918. Durch seine pädagogische und kulturelle Tätigkeit, zusammen mit anderen Flüchtlingen aus der Bukowina, dem Siebenbürgen und dem Altreich, hat er zur Nationalisierung des Unterrichtswesens in Bessarabien und zur Wiederbelebung des Nationalbewusstseins der bessarabischen Rumänen beigetragen.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: George Tofan, Nationalisierung des Unterrichtswesens, Bessarabien, Bukowina, Siebenbürgen, Altreich, Schulen, rumänische Lehrbücher, rumänische Sprache, Nationalbewusstsein.

După înlăturarea autocrației țariste, în urma Revoluției Ruse din februarie 1917, evenimentele social-politice în cadrul Imperiului Rus au evoluat vertiginos. Acest concurs de împrejurări a contribuit la crearea unui climat favorabil evoluării mișcării de eliberare națională a popoarelor încorporate cu forța în imensul imperiu al acvilei bicefale, inclusiv a românilor din Basarabia. Pe lângă celelalte obiective stringente ale zilei, pe care românii din stânga Prutului și-au propus cu fermitate să le materializeze în aceste circumstanțe istorice, de cucerire a libertăților naționale, se numără și cel cu privire la naționalizarea învățământului din Basarabia, supus pe parcursul dominației imperiale unui intens proces de rusificare. Naționalizarea

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

școlii, se remarcă într-un studiu elaborat imediat după desfășurarea în Basarabia a evenimentelor din anii 1917–1918, a fost „cel dintâi strigăt al moldovenilor după răsturnarea vechiului regim”¹.

La 14 aprilie 1917, întrunindu-se la redacția gazetei „Cuvânt moldovenesc” din Chișinău, învățătorii moldoveni au constituit Asociația Învățătorilor Moldoveni². Tot în ziua de 14 aprilie, membrii acestei proaspete grupări obștești au redactat un memoriu adresat Zemstvei basarabene, căreia i s-a adus la cunoștință că asociația și-a trasat drept scop să militeze pentru naționalizarea școlilor din localitățile cu populație românească.

Ulterior, la 1 mai 1917, în incinta Comitetului Executiv (Upravei) al Zemstvei Guberniale a Basarabiei, s-a desfășurat o consfătuire a învățătorilor moldoveni din orașul Chișinău³. Persoanele prezente la consfătuire au stabilit să fie convocat un congres al învățătorilor moldoveni din întreaga Basarabie, la care să se convină asupra organizării cursurilor pentru ei. La această reuniune, potrivit afirmației lui Onisifor Ghibu, învățătorii au cerut ca în structurile Zemstvei Guberniale să fie creat un organ special pentru coordonarea acțiunilor de instituire a școlii moldovenești, și anume o Comisie școlară moldovenească⁴.

La prima ședință a Comisiei, care a avut loc la 3 mai 1917, au participat și doi refugiați transilvăneni, Onisifor Ghibu și Romulus Cioflec, care „au fost cooptați ca membri activi ai comisiei”. În calitate de președinte al comisiei respective, a fost ales Paul Gore, membru al Comitetului Executiv al Zemstvei Guberniale, care, după cum relatează Onisifor Ghibu, a pus în discuție „problema tipăririi cărților moldovenești, necesare în vederea deschiderii, chiar în toamna anului curent, a școlilor populare în limba moldovenească. Mai întâi trebuie însă să se hotărască alfabetul cu care vor avea să se tipărească aceste cărți. Cei mai mulți membri prezenți, printre care toți cei din cler, sunt pentru alfabetul rusesc, dar o parte militează pentru cel latinesc. Discuțiile în jurul acestei chestiuni iau mari proporții, totuși, până la urmă, biruie alfabetul latinesc, care, după toate argumentele ce s-au adus în favoarea lui, este votat chiar în unanimitate”⁵.

La 31 mai 1917, Comisia școlară moldovenească de pe lângă Zemstva Gubernială a hotărât, ne spune Romulus Cioflec, ca la cursurile pentru învățătorii moldoveni, preconizate a fi deschise la 15 iunie 1917, în orașul Chișinău, să fie

¹ *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917–1918)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția imaginilor de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004, p. 87.

² G. Sima, *Obștea învățătorilor moldoveni*, în „Școala moldovenească”, Chișinău, anul I, nr. 1, iunie 1917, p. 25; O. Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917–1918)*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 138.

³ „Cuvânt moldovenesc”, Chișinău, 10 mai 1917, p. 4; O. Ghibu, *op. cit.*, p. 181.

⁴ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 181.

⁵ *Ibidem*, p. 182.

invitați lectori moldoveni locali pentru a preda, iar în caz extrem să se apeleze la „moldovenii nebasarabeni”, cum „ar fi bucovinenii”. Persoanele cu porniri antiromânești declarau că refugiații transilvăneni nu pot fi admiși ca profesori la aceste cursuri, deoarece sunt supuși ai unui stat inamic Rusiei. Zadarnic se aducea drept argument faptul că în Rusia activează profesori germani, fără a avea cetățenie rusă. La fel, în van, se făcea apel la ideile revoluției. Totuși, membrii Comisiei au votat în favoarea persoanelor care, în viața lor, nu au scris românește cu litere latine și nici nu știau să vorbească în română, dar urmau să-i învețe pe alții să scrie și să vorbească în această limbă. Curios era faptul că despre profesorii supuși României aliate nici nu se putea vorbi. Unul era în Chișinău, G. Aslan. Mai puteau fi găsiți și alții, la Iași. Aripa „românofilă” a Comisiei a reușit, cu mari eforturi, să facă o mică spărtură în zăgaz, acceptându-i-se sugestia de a recurge, în caz extrem, la „moldovenii nebasarabeni”. Adică, la românii din Bucovina, cucerită, potrivit argumentării „românofililor”, de către armatele ruse⁶.

Dovedindu-se a fi nesatisfăcător numărul lectorilor basarabeni, în raport cu numărul mare al cursanților, iar venirea „moldovenilor nebasarabeni” din Bucovina „eliberată” de ruși întârzia, la 23 iunie 1917, Comisia școlară moldovenească s-a văzut constrânsă să accepte participarea la cursuri a doi profesori ardeleni. Drept consecință, sunt invitați să predea cursanților Onisifor Ghibu și Romulus Cioflec, ambii profesori transilvăneni, precum și Gheorghe Aslan, profesor din București. Dar profesorii basarabeni Ștefan Ciobanu și Nicolae Popovschi, menționează în continuare Romulus Cioflec, au declarat că se retrag, motivând că, în acest mod, ei „ar fi puși în inferioritate”. Reușind să-l determine pe Ștefan Ciobanu să revină, Romulus Cioflec l-a prevenit asupra răspunderii pe care și-o asumă față de ideea cursurilor. Astfel, până la sosirea din Bucovina a „moldovenilor nebasarabeni”, „românii” urmau să țină cursul de limba română, alături de basarabeni Ștefan Ciobanu, preotul Mihail Berezovschi, Alexe Mateevici, Iustin Frățiman și Elena Alistar⁷.

În dimineața zilei de 9 iulie 1917, au sosit la Chișinău, jefuiți în timpul călătoriei de o bandă de hoți, profesorii bucovineni Gheorghe Tofan, Liviu Marian și Ovid Țopa, care, în curând, au fost cooptați în Comisia școlară moldovenească⁸.

Încă la 3 iunie 1917, această Comisie a adoptat decizia de a anunța un concurs privind elaborarea și editarea unor manuale în limba română⁹. Manualele acceptate în cadrul concursului urmau să fie prezentate unei Comisii de redactare,

⁶ L. Donici, R. Cioflec, *Revoluția Rusă*, București, Editura Cultura Națională, 1923; R. Cioflec, *Pe urmele Basarabiei (Note și impresii din Revoluția rusească)*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 261.

⁷ *Ibidem*, p. 263–264.

⁸ *Ibidem*, p. 267.

⁹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare se va cita: A.N.R.M.), Fond 2108, inventar 1, Dosar 5, f. 2.

compusă din basarabeanul Constantin Popescu, transilvăneanul Onisifor Ghibu și bucovineanul George Tofan¹⁰.

Totodată, acești trei bucovineni au fost invitați să țină prelegeri la cursurile deschise în ziua de 17 iunie 1917, în Chișinău, pe o durată de două luni, pe parcursul cărora învățătorii basarabeni au studiat limba română pe baza alfabetului latin, istoria românilor, literatura și muzica națională. Calitatea de profesori au avut-o următorii basarabeni: Iustin Frățiman (istoria românilor și limba română), preotul Alexe Mataevici (istoria literaturii române), Ștefan Ciobanu (limba română), Nicolae Popovschi (activitatea extrașcolară), preoții Mihail Berezovschi și Chicerescu (muzica). Profesori bucovineni: George Tofan (istoria românilor, limba română și lecții practice), Liviu Marian (limba română) și Ovid Țopa (limba română). Profesori transilvăneni: Onisifor Ghibu (metodica, istoria literaturii, limba română și lecții practice) și Romulus Cioflec (limba română și lecții practice). Din Regat: G. Aslan (limba română)¹¹.

„Aceste cursuri”, a consemnat George Tofan, „au contribuit la trezirea și întărirea conștiinței naționale și au deschis calea pentru progresul viitor. Concertul de încheiere ce s-a dat a fost o manifestație națională de seamă, care a lăsat în acele vremuri, sărace de orice mișcare națională, o impresie adâncă numerosului auditoriu”¹².

Comisia școlară moldovenească a organizat cu succes și cea de-a doua serie de cursuri pentru cadrele didactice din școlile primare ale Basarabiei, toată povara acestei sarcini fiind încredințată unei subcomisii, din a cărei componență a făcut parte și Gheorghe Tofan, alături de Nicolae Alexandri, Teodor Neaga, P. Arventiev, Emilian Hammer, Onisifor Ghibu și Anton Crihan¹³. Ca rezultat al eforturilor depuse, cursurile de la Chișinău au început la 3 octombrie, iar cele de la Bălți – la 5 octombrie 1917. Majoritatea profesorilor desemnați pentru a ține prelegeri la aceste cursuri „au fost selecționați dintre refugiații români”¹⁴. Din rândul celor care au predat limba română la cursurile din Chișinău a făcut parte și George Tofan, fostul director al Gimnaziului din Bazargic, care i-a familiarizat pe cursanți și cu istoria neamului. La început, lecțiile practice le-a condus Onisifor Ghibu, apoi Romulus Cioflec și George Tofan¹⁵.

¹⁰ George Tofan, *Literatura didactică basarabeană*, în „Școala Basarabiei”, nr. 8–9, iunie–iulie 1919, p. 47.

¹¹ „Școala Basarabiei”, nr. 1, noiembrie 1918, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 5–6.

¹³ „Școala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 189.

¹⁴ *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917–1918)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția imaginilor de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004, p. 95.

¹⁵ „Școala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 192–201; „Școala Basarabiei”, nr. 1, noiembrie 1918, p. 6; nr. 2, decembrie 1918, p. 10.

Comisia Școlară Moldovenească l-a delegat pe Gheorghe E. Tofan să organizeze cursurile de la Bălți¹⁶, unde au fost angajați, în calitate de profesori, bucovinenii Liviu Florea Marian, Nicolae Palamar, profesor la Gimnaziul de Băieți din Rădăuți, Dimitrie Moldovanu, fost învățător, licențiat în drept, Ion Moldovanu, directorul Școlii primare din Vicovul de Sus, și Gheorghe Paranici, directorul Școlii primare din Grănicești. La solemnitatea de deschidere a cursurilor a vorbit și George Tofan, ca reprezentant al Comisiei școlare moldovenești. Misiunea de director al cursurilor i-a fost acordată lui Liviu Marian, profesor din Suceava¹⁷.

La ședința din 15 octombrie 1917 a Comisiei școlare moldovenești, prezidată de Nicolae N. Alexandri, au fost prezenți G. Ciubuc, P. V. Parfenev, Ioan I. Scodigor, Anton Crihan, M. Hammer, Nicolae Popovschi, Antonina Gavrilică, Gheorghe Tofan, Romulus Cioflec și Ovid Țopa (ultimii trei cu vot consultativ)¹⁸. Gheorghe Tofan a fost prezent și la ședința Comisiei școlare moldovenești din 20 octombrie 1917¹⁹.

Pe ordinea de zi, din 25 octombrie 1917, a Adunării Pedagogice a Seminarului Teologic din Chișinău a figurat și chestiunea referitoare la examinarea cererilor depuse de patru solicitanți, de a ocupa două posturi vacante de profesor: arhimandritul Gurie Grosu și-a exprimat dorința de a preda limba și literatura română în clasele inferioare; candidatul în teologie Iustin Frățiman a solicitat să predea toate obiectele prevăzute în limba română; profesorul bucovinean Liviu Marian, de la Liceul din Suceava, să predea limba română la clasele I–V; directorul Liceului din Bazargic, Gheorghe Tofan, să predea istoria românilor, istoria bisericii române și limba română la clasa a VI-a. Protoiereul Constantin Popovici, care era membru al Comisiei școlare moldovenești de pe lângă Zemstva Gubernială, a declarat că această comisie i-a remarcat pe refugiații bucovineni Gheorghe Tofan și Liviu Marian drept pedagogi cu experiență, ceea ce au demonstrat pe parcursul desfășurării cursurilor pentru învățători. Prin vot secret, asistența a acordat prioritate candidaților bucovineni. Astfel, lui Liviu Marian i-au fost oferite 22 de ore de limba și literatura română la clasele I–V, iar lui Gheorghe Tofan – opt ore de istoria românilor și a Bisericii române²⁰.

În ziua de 21 noiembrie 1917, Gheorghe Tofan a avut ocazia să participe, în calitate de corespondent, la memorabila ședință de deschidere a forului legislativ al Basarabiei – Sfatul Țării, eveniment pe care l-a reflectat în broșura cu titlul *Sărbătoarea Basarabiei*, tipărită la Chișinău, în 1917.

¹⁶ A.N.R.M., Fond 2108, inventar 1, Dosar 5, f. 2v.

¹⁷ „Școala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 194–195.

¹⁸ A.N.R.M., Fond 65, inventar 1, Dosar 2204, f. 3.

¹⁹ *Ibidem*, f. 2.

²⁰ A.N.R.M., Fond 1862, inventar 9, Dosar 781, f. 135v–136. Direcția seminarului i-a acordat opt ore de limba română, la clasele a V-a și a VI-a, preotului M. Untul.

La 3 decembrie 1917, Comisia școlară moldovenească a adoptat o rezoluție cu privire la predarea limbii române în școlile secundare din Basarabia²¹. Concomitent, Comisia a întocmit o listă de candidați la posturile de profesori de limba română din instituțiile respective. Lista cuprindea numele a doar două persoane originare din Basarabia (Iustin Frățiman, absolvent al Academiei Teologice din Sankt Petersburg, și Pantelimon Halippa, absolvent al Universității din Iași), restul persoanelor enumerate fiind din rândul refugiaților ardeleni, bucovineni și regățeni, și anume: Romulus Cioflec, Onisifor Ghibu, A. Banciu, I. Matei, O. Țopa, George Tofan, Liviu Marian, M. Baci, N. Palamar, D. Logigan, D. Lupan, Bunea, Mardan, P. Haneș, P. Ștefănescu, G. D. Constantinescu, E. D. Constantinescu, Bornemisa și I. Agârbiceanu, toți cu studii universitare²². Din paginile revistei „Școala moldovenească”, apărută la începutul anului 1918, aflăm că cei mai mulți dintre refugiații enumerați mai sus au fost numiți, în calitate de profesori de limba română și istoria românilor, în diferite instituții de învățământ, atât din Chișinău, cât și din alte localități ale Basarabiei. Astfel, George Tofan, încă de la 1 octombrie 1917, preda limba română la Școala Eparhială de Fete din Chișinău; la Institutul de Învățători din Chișinău – Romulus Cioflec (limba română) și George Tofan (istoria). La Seminarul Teologic din Chișinău (închis la 1 decembrie, pentru o anumită perioadă de timp) fuseseră desemnați Liviu Marian (limba română) și George Tofan (istoria românilor și istoria bisericească); la Școala Duhovnicească din Chișinău – Ovid Țopa (limba română) și N. Oancea (cântarea vocală); la Seminarul Pedagogic de Fete – Onisifor Ghibu (metodica predării limbii române), demisionat ulterior, fiind înlocuit de Dimitrie Munteanu-Râmnic, profesor din Ploiești; la Liceul Nr. 1 de Băieți din Chișinău – Romulus Cioflec (limba română); la Liceul Nr. 2 de Băieți din Chișinău – Petre V. Haneș (limba română), profesor din București; la Liceul Nr. 3 de Băieți din Chișinău – arhimandritul Gurie Grosu (limba română) și Ovid Țopa (istoria); la Liceul Nr. 4 de Băieți din Chișinău – D. Logigan (limba română); la Școala Reală din Chișinău – G. Tofan (limba română); la Liceul de Fete de Zemstvă – Ovid Țopa (limba română), Onisifor Ghibu (limba, literatura, istoria și metodica predării limbii române), demisionat la 25 ianuarie 1918 și înlocuit prin S. Bornemisa; la Liceul Nr. 1 de Fete din Chișinău – Maria Botezatu, din Suceava, și George Tofan, ambii profesori de limba română; la Liceul Nr. 2 de Fete din Chișinău – Dimitrie Munteanu-Râmnic (limba română); la Liceul Nr. 3 de Fete din Chișinău – preotul Nicolae Vlad (limba română) și George Tofan (limba română), ambii bucovineni;

²¹ A.N.R.M., Fond 1862, inventar 22, Dosar 572, f. 48. Rezoluția respectivă este publicată în rusește în „Сфатул Цэрий”, nr. 19, 17 decembrie 1917, p. 4, precum și în versiune română, cu o simplificare a textului, în ziarul „Cuvânt moldovenesc”, din 25 decembrie 1917 (reprodusă în vol. Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p. 135–136).

²² A.N.R.M., Fond 1862, inventar 22, Dosar 572, f. 55.

la Liceul Nr. 4 de Fete din Chișinău – Axente Banciu și Maria Botezatu; la Școala de 2 clase de la Malina (suburbie a Chișinăului) – D. Logigan. La școlile secundare din orașul Bălți (de la 11 decembrie 1917) au fost numiți L. Marian și N. Palamar, ambii în calitate de profesori de limba română; la școlile secundare din orașul Soroca (de la 24–25 octombrie 1917) – A. Oțetea (limba română), temporar, Mihail Baciuc (limba română, istoria și metodică) și Dumitru Lupan (limba română); la Gimnaziul din Rezina – Pinte Teleagă, absolvent al Facultății de Litere din Cernăuți. La Gimnaziul din Orhei – Eusebie Cozmiuc, profesor din Suceava²³.

După formarea de către Sfatul Țării, la 19 ianuarie 1918, al celui de-al doilea Consiliu al Directorilor Generali al Republicii Moldovenești (la 24 ianuarie 1918, în conformitate cu Declarația de Independență a Republicii Moldovenești, i s-a modificat denumirea în Consiliul de Miniștri al Republicii Moldovenești), condus de Daniel Ciugureanu, Comisia școlară moldovenească a fost trecută de sub tutela Zemstvei Guberniale a Basarabiei sub cea a Ministerului Învățământului Public al acestui guvern basarabean. În acest timp, membrii cu vot deliberativ ai Comisiei erau: N. N. Alexandri, T. Ioncu, P. Grosu; profesorii Arvinte, Hammer, Erhan, Efodie, Macovei, Mizinschi, Oatu, Popescu, Pintilie, Popovschi, Scodigor, Hartia, Ciubuc, Frățiman; doamnele Alistar, Botezatu, Matcovschi; domnișoarele R. Arvinte, A. Bocănescu, A. Gavriliță; preoții Bejan, Gobjilă, Gurie, Ignatie, Partenie, Popovici; în calitate de reprezentanți ai militarilor – Cojocar, Codreanu, Crihan, Buzdugan, Gh. Tudor; din partea cooperativelor – Ghenzul, Gropa, Chiorăscu, Lungu, delegatul Societății Învățătorilor din județul Chișinău, Coccar. Membri cu vot consultativ: profesorii transilvăneni și bucovineni O. Ghibu, G. Tofan, R. Cioflec și O. Țopa²⁴.

Prin adresa din 12 ianuarie 1918, Secția Învățământ a Comitetului Executiv al Zemstvei Guberniale a Basarabiei a comunicat Consiliului Pedagogic al Școlii Reale din Chișinău că, la 16 decembrie 1917, Comisia școlară moldovenească a Zemstvei Guberniale a adoptat decizia de a-l recomanda pe Emanuil Iliuț din Suceava să ocupe postul de profesor de limba română de la Școala Reală din Chișinău, în locul lui George Tofan, care a renunțat la acest post, deoarece este supraîncărcat cu alte sarcini²⁵.

Peste ani, V. V. Haneș își amintea că, în primele zile ale șederii sale la Chișinău (27–31 ianuarie 1918), a găsit aici profesori bejenari din Transilvania, Bucovina și România, „strânși în jurul cercului «România nouă», care lupta prin gazeta cu același nume pentru unirea politică a neamului românesc de pretutindeni. Din Vechiul Regat, între alții, D. Munteanu-Râmnic, care scotea la Ploiești o foaie

²³ „Școala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 220–224.

²⁴ *Ibidem*, p. 232.

²⁵ A.N.R.M., Fond 1862, inventar 23, Dosar 12, f. 2.

intitulată «România viitoare», și fratele meu, Petru V. Haneș, cunoscut ca cercetător literar al scriitorilor români. Din Transilvania, O. Ghibu, iar din Bucovina, cunoscutul publicist G. Tofan. [...] Toți profesorii români bejenari făceau lecții de limba română fie în școli, fie în particular»²⁶.

La 14 februarie 1918, secretarul Comisiei școlare moldovenești, G. Bogos, a informat publicul larg despre următoarele, prin intermediul „Sfatului Țării” – organul legislativului basarabean, care, la etapa inițială, apărea doar în rusește: „Comisia școlară moldovenească de pe lângă Ministerul Învățământului Public a pus pe primul plan chestiunea cu privire la realizarea procesului de naționalizare a școlilor primare și medii moldovenești din Republica Moldovenească, asigurându-le, începând cu noul an școlar, cu numărul necesar de manuale moldovenești, adaptate la spiritul și nivelul de dezvoltare a[le] moldovenilor din Basarabia. Comisia a decis să încredințeze această misiune pedagogilor care sunt devotați cauzei naționalizării”, instituind în acest scop o comisie. „Persoanelor alese le-a fost trasată sarcina să găsească manualele care există pe loc și în România și, apoi, să adapteze tot materialul la cerințele noii școli democratice moldovenești. Comisia a fost constituită din cinci persoane, care au distribuit între ele materiile de învățământ ale școlii primare și medii, după specialități”. În calitate de membri ai comisiei create, au fost aleși, prin vot secret: Gheorghe E. Tofan, Constantin Popescu, arhimandritul Gurie Grosu, P. S. Panteleev și I. I. Macoveev²⁷.

La adresa din 16 martie 1918, expediată Ministerului Învățământului Public al Republicii Moldovenești, Comisia școlară moldovenească a anexat extrasul din procesul-verbal al ședinței sale din 7 martie 1918 (redactat în rusește), în care se menționează: „Având în vedere că, în 1918, studierea limbii moldovenești în școlile medii și școlile primare superioare din orașul Chișinău a început nesimultan, iar majoritatea profesorilor aplică diverse metode de predare, Comisia școlară moldovenească, preocupată atât de problemele ce țin de organizarea mai bună a predării, cât și de punerea la punct a unității programelor, a hotărât, în cadrul ședinței din 21 februarie, să-l roage pe dl Tofan să-i adune pe domnii profesori de limba moldovenească cu scopul de a elabora programe pentru anul curent. Raportorul Tofan a făcut cunoscut că profesorii de limba moldovenească, examinând propunerea Comisiei, au elaborat pentru anul curent programe pentru școlile medii, școlile primare superioare și cursuri particulare²⁸. Alăturând la adresă și programele elaborate, Comisia școlară moldovenească a solicitat ministerului să le aprobe. Textul programelor, tipărit cu litere latine, era intitulat astfel: *Programă a limbii românești pentru școlile secundare și cursurile de adulți*. Programa consta

²⁶ V. V. Haneș, *Amintiri din anul unirii în Basarabia*, în „Viața Basarabiei”, Chișinău–București, anul I, nr. 6, 1932, p. 4.

²⁷ „Сфатул Цэрий”, nr. 34, 14 februarie 1918, p. 1.

²⁸ A.N.R.M., Fond 2108, inventar 1, Dosar 1, f. 57.

din două subdiviziuni: 1) Secția celor care nu știu românește; 2) Secția celor care știu românește²⁹.

La 2 mai 1918, în Chișinău, s-a desfășurat festivitatea de deschidere a cursurilor pedagogice, sub direcția lui George Tofan. Inițial, la Episcopie, a fost oficiat un *Te Deum*, în prezența a 500 de învățători veniți la cursuri, care, apoi, au trecut în Sala eparhială, unde serbarea solemnă a început prin intonarea imnului național „Deșteaptă-te, române!” După discursurile rostite de Petre Cazacu, președintele Consiliului Directorilor Generali ai Basarabiei, Pantelimon Halippa, vicepreședintele Sfatului Țării, Ștefan Ciobanu, directorul general al Învățământului, a cuvântat George Tofan, care a menționat: „Mă bucur că astăzi, când se deschide a treia serie de cursuri învățătorești, văd în mijlocul nostru și pe aceia, cărora le-am vorbit în vara anului 1917. Veți învăța la aceste cursuri limba – ieri neștiută, oprită, batjocorită și «barbară». Vă veți convinge că limba românească – în frumusețe și muzicalitate – stă alături de cele măiestre limbi ale lumii. Veți învăța cântările, obiceiurile și istoria noastră națională. Și, când veți ști că suntem un popor de 14 milioane de oameni, care am făcut aici strajă civilizației apusene, oprind cu piepturile noastre năvala sălbaticelor hoarde barbare, veți ridica capul și veți zice că suntem un neam vrednic de o altă soartă”³⁰.

De menționat că refugiații din dreapta Prutului aveau ore și în cadrul cursurilor particulare de studiere a limbii române, frecventate de învățători, preoți, militari, funcționari, judecători. În calitate de profesori erau angajați George Tofan, Ovid Țopa, Romulus Ciofleac, D. Logigan³¹.

Un aport important la revigorarea sentimentului patriotic românesc în Basarabia l-a avut „Ardealul». Gazetă săptămânală pentru românii transilvăneni aflători în Rusia”, de sub redacția lui Onisifor Ghibu, care a început să apară la Chișinău de la 1 octombrie 1917, fiind imprimată la Tipografia Societății Culturale a Românilor din Basarabia. La 24 ianuarie 1918, acest săptămânal este transformat în ziarul cotidian „România nouă». Organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor”, cu sediul redacției în Chișinău. Ziarul era condus de un comitet de redacție alcătuit din: dr. Onisifor Ghibu și dr. Ioan Matei (din Transilvania), Vasile Harea și Vlad Cazacliu (din Basarabia), George Tofan (din Bucovina), Dimitrie Munteanu-Râmnic (din România), Constantin Noie (din Macedonia), dr. Atanasie Popovici (din Serbia)³².

Un șir de persoane refugiate, inclusiv George Tofan, s-a numărat printre fondatorii Universității Populare din Chișinău, inaugurată la 18 februarie 1918, care a propagat cultura românească în mediul basarabean. În cadrul universității activa un comitet, rolul de președinte avându-l Nicolae Alexandri. Din componența

²⁹ *Ibidem*, f. 58.

³⁰ „Sfatul Țării”, nr. 28, 4 mai 1918, p. 1; „Сфатул Цэрий”, nr. 100, 8 mai 1918, p. 4.

³¹ „Școala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 224–225.

³² *Ibidem*, p. 233–234.

acestui comitet făcea parte și George Tofan, ca reprezentant al corpului profesoral. Lui Pan. Halippa, George Tofan și doamnei O. Ghibu le-au revenit misiunea de a organiza șezători duminicale³³.

Universitatea a organizat o șezătoare literară în ziua de duminică, 8 aprilie 1918, care s-a petrecut în sala mare a Casei Eparhiale, în cadrul căreia George Tofan a ținut o conferință despre Bucovina, descriind situația deplorabilă a românilor din această provincie³⁴.

În zilele de joi, în cadrul cursurilor zilnice, George Tofan prezenta *Istoria politică a românilor*³⁵. Bunăoară, la 3 mai, el a conferențiat despre întemeierea Principatelor Române, la 17 mai – despre istoria lui Alexandru cel Bun, la 14 iunie – despre Petru Rareș, la 21 iunie – despre Alexandru Lăpușneanu, la 18 iulie – a expus comunicarea *Din istoria românilor*³⁶.

De la începutul activității sale, Universitatea Populară a luat inițiativa de a deschide în Chișinău o bibliotecă românească. Peste un timp, George Tofan raporta în privința bibliotecii că Universitatea Populară are câteva mii de cărți, adunate de dincolo de Prut, donate de Liga Culturală din Chișinău și de diferite societăți și persoane³⁷.

George Tofan a participat la lucrările Congresului Învățătorilor din județul Chișinău, deschis la 21 iulie/3 august 1918³⁸.

În cadrul ședințelor Societății Istorico-Literare „B. P. Hasdeu”³⁹, din zilele de 9 și 16 septembrie 1918, au fost aleși ca membri Paul Gore, Gh. Tofan, L. Dauș, M. Nițescu, S. Medrea, G. Dobias, Cr. Șerbănescu și preotul C. Parfene⁴⁰.

Ziarul chișinăuian „Sfatul Țării”, din 27 octombrie/9 noiembrie 1918, a înștiințat publicul larg despre faptul că „românii bucovineni, aflători pe teritoriul liber al României, și-au format un comitet executiv din următoarele persoane: Mihai Baci, profesor la Liceul din Câmpulung, Ion Blându, farmacist Fălticeni, Victor Bodnărescu, licențiat în drept și concep. la C. F. Hatna, Nic. Cotos, dr. în teologie Cernăuți, Filaret Doboș, prof. la Liceul din Suceava, Vasile Fednic, învățător în Măreței, Vasile Greciuc, prof. la Liceul din Câmpulung, Eudoxiu Gribovski, licențiat în drept și cons. de avocat în Cernăuți, Em. Iliuț, prof. la Liceul din Suceava, Em. Isopescu, prof. la Liceul din Rădăuți, D-tru Logigan, prof. la Liceul din Câmpulung, D-tru Marmeliuc, dr. în litere și prof. la Liceul din Câmpulung, Nicu Mintencu, inginer Cernăuți, Const. Morariu, preot Pătrăuți pe

³³ „Sfatul Țării”, nr. 10, 6 aprilie 1918, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, p. 2; „Сфатул Цэрий”, nr. 79, 10 aprilie 1918, p. 4.

³⁵ I. Negrescu, *Universitatea Populară din Chișinău*, Chișinău, f. e., 1922, p. 16.

³⁶ „Sfatul Țării”, nr. 27, 3 mai 1918, p. 2; nr. 58, 14 iunie 1918, p. 2; nr. 64, 21 iunie 1918, p. 2; nr. 75, 18 iulie 1918, p. 2.

³⁷ I. Negrescu, *op. cit.*, p. 27.

³⁸ „Sfatul Țării”, nr. 90, 24 iulie/6 august 1918, p. 2.

³⁹ Constituită la Chișinău, în ziua de 25 martie 1918.

⁴⁰ „Sfatul Țării”, nr. 142, 29 septembrie/12 octombrie 1918, p. 2.

Suceava, Aurel Morariu, dr. în drept și avocat, Storojineți, Iancu Nistor, prof. la Universitatea din Cernăuți, D. Onciu, prof. la Universitatea din București, Ilie Piticar, medic, Cernăuți, Traian Popovici, stud. în drept, Gavril Rotică, institutor și publicist, Câmpulung, Nistor Sainciuc, stud. în drept, Cernăuți, T. V. Ștefanelli, consilier aulic, Cernăuți, George Tofan, prof. secund. și publicist, Cernăuți, Iorgu Toma, consilier de ședință și publicist, Suceava, Victor Zaharovschi, preot, Mahala. Biroul comitetului s-a constituit astfel: I. Nistor, prezident, T. V. Ștefanelli, viceprezident, G. Tofan, al doilea viceprezident, V. Greciuc, secretar, Em. Iliuș, casier, și N. Cotos. Acest comitet se ocupa numai cu chestiuni bucovinene propriu-zise, toți refugiații bucovineni fiind solidari cu orice acțiune a Comitetului Național al Românilor Emigrați din Austro-Ungaria, în care își au delegații lor. Putându-se produce în curând evenimente hotărâtoare, e în interesul fiecărui refugiat bucovinean să-și comunice adresa d-lui I. Nistor, prof. universitar Cernăuți, str. Kutuzov, nr. 9⁴¹.

Peste două zile, „Sfatul Țării” a informat despre o întrunire a românilor bucovineni din Chișinău, prilejuită de vestea că „armata română a cuprins întreaga Bucovină. În fața acestui mare și preafelicat eveniment, cei peste o sută de intelectuali bucovineni, aflători în Chișinău, s-au adunat aproape toți, vineri, la 26 octombrie, ca să se sfătuiască asupra întoarcerii lor acasă. Constituirea s-a desfășurat într-o atmosferă dintre cele mai înălțătoare. Bucuria de nedescris strălucea în ochii fiecăruia, iar fețele tuturor erau luminate de fericire și mulțumire. La propunerea conducătorului adunării, adunarea primește cu mare însuflețire și în nesfârșite aplauze trimiterea unei telegrame omagiale M. S., celui dintâi împărat al tuturor românilor, Ferdinand I. Se hotărăște expedierea unei telegrame de felicitare pentru votarea unirii Comitetului Național din Cernăuți, vestejind, totodată, orice pornire rătăcită de a mai sta de vorbă cu fosta stăpânire austriacă sau de a împărți drepturile noastre asupra Bucovinei cu rutenii venetici. Ascultând apoi expunerea prezidentului adunării, adunarea hotărăște cu unanimitate: 1) Nimeni nu-și va părăsi, la rezeală, postul ce-l ocupă în Basarabia, fiecare fiind conștient de datoria națională ce o are față de acest pământ, ca mersul bun al serviciilor publice să nu sufere nimic din cauza refugiaților bucovineni și fiecare știind că are și o îndatorire de recunoștință față de Basarabia care ne-a ajutat la nevoie. 2) Toți refugiații și voluntarii vor pleca acasă ca un grup organizat, ca acolo, în Bucovina, să-și poată urma munca mai departe, ca unirea întregii Bucovine cu România să fie desăvârșită și necesitatea ei să treacă adânc în sufletul și convingerea întregii populații. Comitetul executiv va face totul ca aceasta să se întâmple cât mai repede, având nădejde că, în cel mult o săptămână, va putea da un nou comunicat. Până atunci, toți refugiații și voluntarii bucovineni sunt invitați să

⁴¹ *Comitetul Executiv al Românilor Bucovineni Refugiați*, în „Sfatul Țării”, nr. 165, 27 octombrie/9 noiembrie 1918, p. 2.

stea pe loc, comunicându-și de urgență adresa de acum, apoi situația și domiciliul avut în Bucovina, d-lui I. Nistor, prof. univ., Chișinău, strada G. Kutuzov, 9”⁴².

În ziua de marți, 6/19 noiembrie 1918, întrunindu-se în sala Zemstvei Județene Chișinău, „cei la o sută de refugiați și voluntari bucovineni” au ascultat raportul prezentat de George Tofan, după care au votat următoarea moțiune: „Refugiații și voluntarii bucovineni, în lungul timp, atât de bogat în experiențe, cât au stat departe de casele lor, și-au câștigat convingerea că războiul groaznic de azi va arde, cu focul său mistuitor, dar și purificator, nu numai păcatele vechii vieți publice din alte țări, ci și din scumpa-ne Bucovină. Schimbările radicale ni se vor impune pentru primenirea vieții vechi și aducerea unui nou suflu regenerativ în întregii României unite, în general, în special a Bucovinei românești. Dar pentru îndrumarea de primenire a poporului nostru din Bucovina în viața cea nouă ce suntem chemați a o trăi, povățuitorii nu pot fi decât oameni noi, lămurii prin focul patriotismului, a[l] jertfei de sine și a[l] intereselor particulare. Să dispară, deci, conducătorii care ne-au adus la una din cele mai murdare vieți politice, la învrăjbiți sociale, la falimente economice, la servilism față de stăpânirea asupritoare, ai cărei susținători n-au pregetat a fi până la urmă. Refugiații și voluntarii bucovineni, intelectuali și țărani, al căror număr ajunge la două mii, cred că sunt în același gând cu aproape toți cei de acasă, când declară: îndrumătorul cel mai bine pregătit, din orice punct de vedere, pentru marea chemare ce se așteaptă de la conducătorul legiuit al României de peste Molna, este profesorul universitar și membru al Academiei Române, d-l Iancu I. Nistor, care, prin obârșia sa din păturile largi ale poporului, prin munca cinstită și statornică, singura care l-a ridicat la situația socială și morală ce ocupă, prin cunoașterea profundă a vieții românilor ce i-o poate da pregătirea de istoric, ca și prin însușirile personale ce-l caracterizează: simț de dreptate, onestitate și francheță, precum și prin convingerile sale adevărat democratice, este predestinat să fie călăuzitorul vieții politice din Bucovina și reprezentantul cel mai indicat, oriunde ar avea să se ia hotărâri asupra țării, care, în virtutea dreptății istorice și naționale, de fapt a reintrat în întregime în marginile vechii Moldove a lui Ștefan cel Mare”⁴³.

După votarea acestei moțiuni, adunarea a decis „ca orice refugiat și voluntar, întors acasă, să propage ideea unei alipiri desăvârșite și necondiționate a Bucovinei la România, organizarea viitoare având să se hotărască de Constituanta României Mari, în care și Bucovina își va avea reprezentanții săi”⁴⁴. Concomitent, tuturor refugiaților li s-a adus la cunoștință că toți cei care „nu sunt legați prin nici o îndatorire de locul unde se află, pot pleca acasă. Ceilalți se vor desface de serviciile

⁴² *Adunarea românilor bucovineni din Chișinău*, în „Sfatul Țării”, nr. 166, 29 octombrie/11 noiembrie 1918, p. 3.

⁴³ V. Gr., *Către refugiații și voluntarii bucovineni*, în „Sfatul Țării”, nr. 176, 9/22 noiembrie 1918, p. 1.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 2.

ce le ocupă, pe încetul, fără ca acestea să sufere”. Joi, 8/21 noiembrie, din Chișinău urma să plece „unul sau două vagoane gratuite, special pentru bucovineni”, iar duminică, 11/24 noiembrie, la Cernăuți urma să se producă „o adunare de o importanță covârșitoare”⁴⁵. În sfârșit, la propunerea părintelui N. Vlad, participanții la această întrunire chișinăuiană au hotărât „să aducă pe această cale, pentru frățesca găzduire, plină de dragoste, ce am întâmpinat-o pretutindeni în Basarabia, cele mai călduroase mulțumiri basarabenilor, dorindu-le spor în munca ce o depun pentru fericirea țării lor și încredințându-i că, întorși acasă, nu vor uita niciodată de timpul petrecut în Basarabia”⁴⁶.

Prin numărul din 11/24 noiembrie 1918, „Sfatul Țării” a informat cititorii că „bucovinenii, cu care ne obișnuisem atât de mult încât îi socoteam nedespărțiți de viața Basarabiei noastre, încep să ne părăsească. Aseară a plecat un prim grup, cuprinzând vreo 50 de intelectuali, profesori, învățători și slujbași, care, prin munca lor stăruitoare, pricepută, devotată și cinstită, au contribuit atât de mult la înfripirea vieții naționale în Basarabia, câștigându-și merite nepieritoare”⁴⁷.

George Tofan a revenit la Cernăuți în luna noiembrie 1918⁴⁸, mai exact, către mijlocul acestei luni.

Curând după plecarea lui George Tofan, la Chișinău a ieșit de sub tipar primul număr al revistei „Școala Basarabiei”, prefațată de el⁴⁹.

George Tofan menține colaborarea cu revista „Școala Basarabiei”. Numerele 8–9, din iunie–iulie 1919, ale revistei conțin un articol al lui George Tofan, intitulat *Literatura didactică basarabească*⁵⁰.

Așadar, înfruntând consecințele politicii țariste de deznaționalizare a Basarabiei, rezistând în fața opoziției șovine, manifestată de elementele proruse, Comisia școlară moldovenească a depus eforturi susținute pentru a traduce în viață un deziderat de importanță vitală al mișcării de eliberare națională a românilor basarabeni, din perioada 1917–1918, și anume: naționalizarea sistemului de învățământ din provincia românească dintre Prut și Nistru, după un secol și ceva de dominație imperială rusă. Printre cei care au contribuit la realizarea acestui deziderat a fost și bucovineanul George Tofan, care s-a aflat în Basarabia mai bine de un an.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Se duc bucovinenii*, în „Sfatul Țării”, nr. 177, 11/24 noiembrie 1918, p. 1.

⁴⁸ Harieta Mareci, *George Tofan (sugestii pentru o posibilă nouă deschidere)*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul XIII, nr. 1 (49), ianuarie–martie 2006, p. 123.

⁴⁹ „Сфатул Цэрий”, nr. 260, 12/25 decembrie 1918, p. 2.

⁵⁰ „Școala Basarabiei”, nr. 8–9, iunie–iulie 1919, p. 44–48.

În *Anexă*, reproducem textul telegramei expediate Regelui Ferdinand I de către românii bucovineni refugiați și voluntari, întruniți în ședință plenară, la Chișinău, text semnat de către Iancu Nistor și George Tofan.

Anexă

Majestății Sale Regelui Ferdinand I

Iași

În momentele de bucurie și înălțare sufletească, când oștirile nebiruite ale Majestății Voastre pun stăpânire vecinică pe moșia marilor voievozi, zdrobind lanțurile robiei seculare, cu care o stăpânire vrăjmașă ținea legat neamul românesc din Bucovina, urmărind desființarea lui, în această clipă, când opera de liniște și ordine înfăptuită de oastea românească de sub ordinele Majestății Voastre spală toată hula și batjocura, ce de o sută cinzeci de ani ni s-a aruncat în față de toți uzurpatorii, ca unui neam de robi, românii bucovineni, care, în timpul pribegiei lor amare pentru înfăptuirea sfintei idei a unirii, s-au bucurat de protecția Majestății Voastre și de dragostea fraților lor liberi, Vă roagă să primiți omagiul lor de nestrămutată credință, de loialitate și adâncă recunoștință, asigurându-Vă că sunt gata cu toții de a aduce jertfa supremă pentru încoronarea operei de întregire și înălțare a neamului românesc, care sub conducerea înțeleaptă a Majestății Voastre se îndreaptă spre înfăptuirea ei desăvârșită.

Ca fii ai Bucovinei dezrobite, în numele nostru, al părinților și al fraților noștri rămași acasă, îndrăznim a aduce prinosul cel mai curat de mulțumire pentru mult așteptata operă de eliberare și de realipire pentru vecie la Patria Mamă a țării noastre, operă care va rămâne pentru totdeauna legată de numele Majestății Voastre și a [l] armatei române victorioase.

Trăiască Majestatea Voastră, regele eliberator!

Președinte: I. Nistor

George Tofan

Sursa: „Sfatul Țării”, nr. 170, 2/15 noiembrie 1918, p. 1.